

บทความวิชาการ : Academic Articles

องค์กรตุลาการสงฆ์: ปัญหาและข้อเสนอแนะ

Judiciary: Issue and Suggestion

พระสงฆ์ สิขรเมธี (ไชยเสส)*

Phra Sangob Sikharamethee (Chaiyases)

บทคัดย่อ

ปัจจุบันเกิดปัญหาการละเมิดพระวินัยในสังฆมณฑลไทยเป็นจำนวนมาก แต่กระบวนการในการพิสูจน์ความผิดกลับสร้างความเคลือบแคลงสงสัยให้แก่พุทธศาสนิกชนว่าจะสามารถรักษาความเที่ยงตรง และความเที่ยงธรรมบนพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัยได้หรือไม่ ทั้งนี้ เพราะกระบวนการในการพิสูจน์ความผิดในปัจจุบันถูกกำหนดไว้ในกฏนิคหกรรม ไม่อาจเป็นหลักประกันถึงความโปร่งใส และความเที่ยงธรรมได้ จึงควรให้มีการปฏิรูปหรือแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสงฆ์ให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องของการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นตุลาการสงฆ์ การแบ่งแยกการบริหารงานด้านตุลาการสงฆ์ออกจากมหาเถรสมาคม และดำเนินการจัดการด้านสถานที่ในการพิจารณาอย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้กับองค์กรตุลาการสงฆ์ของประเทศไทยได้ไม่มากนัก

คำสำคัญ: พระวินัย, ตุลาการสงฆ์, ปฏิรูป

Abstract

There is much violation of Vinayas in the current sangha society, but the process of proving fault which bases on Vinayas is doubted for Buddhist lay people due to the lack of transparency in the process. To resolve the problem, the related law should be reform or amend to increase the transparency of the process. This reform must include the qualification of monks who will become

* พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดวงดี จังหวัดเชียงใหม่

a Sangha Judiciary, separate the juridical process from the power of Sangha Supreme Council of Thailand and adequately manage the area for the trail.

By doing this, the author believes that could be the way to promote transparency and restore the trust in the sangha society justice system to the Buddhist people again.

Keywords: Vinaya, Sangha Judiciary, Reform

1. บทนำ

กระบวนการยุติธรรมเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จะอำนวยความสะดวกแก่สังคมให้มีความสุข ไม่ว่าจะอยู่ในระบบการปกครองใด หากกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลมีความเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำจากอิทธิพลใด ย่อมเกิดความไว้วางใจและความเชื่อมั่นศรัทธาจากประชาชน กระบวนการยุติธรรมจึงเปรียบเสมือนหัวใจหลักในการอยู่ร่วมกัน เป็นหลักประกันถึงความเที่ยงตรง และความเที่ยงธรรมในกรณีที่เกิดข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคม ตุลาการหรือผู้พิพากษาเป็นองค์กรที่มีความสำคัญมากองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม มีหน้าที่อำนวยความสะดวกวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ให้มีความเที่ยงตรงและความเที่ยงธรรม ตุลาการหรือผู้พิพากษาจึงต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำจากอิทธิพลใด ๆ อีกทั้งต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์ใด ๆ อันจะเป็นอุปสรรคหรือมีผลทำให้เกิดอคติธรรมในการทำหน้าที่ มีความประพฤติเป็นที่ยอมรับและสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่สังคมได้

2. สภาพปัญหา

ปัจจุบันเกิดปัญหาในสังคมของประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เช่น ปัญหาโลกวัชชะ¹ ปัญหาการละเมิดพระวินัยในระดับต่าง ๆ ฯลฯ แต่กระบวนการในการพิสูจน์ความผิดกลับถูกตั้งคำถามจากสังคมว่าจะสามารถรักษาความเที่ยงตรง และความเที่ยงธรรมบนพื้นฐานของพระวินัยได้หรือไม่ เช่น กรณีของวัดพระธรรมกายหรือกรณีของเนรค่าที่การดำเนินการตามขั้นตอนของกฏนิคหกรรมมีความล่าช้าและถูกตั้งคำถามจากสังคมว่ามีการเอื้อเพื่อช่วยเหลือจากพระสงฆ์ในการในระดับปกครองในฐานะเป็นผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณาหรือไม่

¹ การกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตบางอย่างที่ควรหวั่นไหวเห็นว่าไม่เหมาะสม ไม่ควรแก่สมณเพศ เช่น การไปในที่โจคร การใช้สมาร์ทโฟนในที่สาธารณะ หรือแม้แต่การล่วงละเมิดอาบัติอย่างเบาหรือระดับกลาง เช่น การดื่มสุรา แต่ควรหวั่นไหวเห็นว่าไม่สมควรอย่างยิ่งที่สมณเพศจะพึงกระทำ จึงทำการติเตียนและบางกรณีถึงขั้นบังคับให้ลาสิกขา เป็นต้น

จนกระทั่งมีการดำเนินคดีจากฝ่ายอาณาจักร ทั้งนี้ เพราะพระผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือพระภิกษุระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และหน สามารถรับสมณนิมนต์จากพระภิกษุผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้อย่างไม่มีขอบเขต ซึ่งหากมองผิวเผินอาจจะไม่เป็นประเด็นเพราะการนิมนต์ของพระผู้ใต้บังคับบัญชา อาจเป็นเพราะการเลื่อมใสในปฏิปทาของพระผู้ปกครองรูปนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ อีกทั้งเป็นโอกาสในการแสดงและรับคำแนะนำในการปฏิบัติศาสนกิจตามนโยบายของมหาเถรสมาคมในด้านต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวกลับเป็นปัญหาเนื่องจากอีกสถานะหนึ่งพระผู้ปกครองกลับถูกกำหนดให้เป็นคณะผู้พิจารณาซึ่งทำหน้าที่เสมือนตุลาการหรือผู้พิพากษา ในกรณีพระผู้ใต้บังคับบัญชาถูกกล่าวหาว่าต้องอธิกรณ์ละเมิดพระวินัยและยิ่งกลายเป็นข้อเคลือบแคลงหากพระผู้ใต้บังคับบัญชาที่ถูกกล่าวหา นั้น เป็นผู้ที่พระผู้ปกครองนั้นเคยรับสมณนิมนต์หลายครั้ง ซึ่งอาจถูกกล่าวหาจากสังคมได้ว่าเป็นการหลอเลี้ยวรักแกวให้เกิดระบบอุปถัมภ์ กระบอบการดำเนินงานที่อย่างเป็นธรรมได้ หากยังไม่มีมาตรการในการแก้ไขโครงสร้างกระบวนการยุติธรรมสงฆ์ โดยเฉพาะที่มาของคณะผู้พิจารณาอธิกรณ์² ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือตรวจสอบคัดกรองความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นเนื้อนาบุญและควรแก่การถวายอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 อาจนำไปสู่วิกฤตศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อสถาบันสงฆ์ในอนาคตได้

3. บทอภิปราย

กระบวนการยุติธรรมสงฆ์ในปัจจุบัน ถูกกำหนดในกฏนิคหกรรม³ ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 และมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2561 ให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรา กฏมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ซึ่งกำหนดวิธีปฏิบัติกรณีที่พระภิกษุละเมิดหรือถูกกล่าวหาว่าละเมิดพระวินัย แต่กฏดังกล่าวกลับถูกตั้งคำถามจากสังคมและไม่สามารถเป็นหลักประกันถึงความโปร่งใส และความเที่ยงธรรมของผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณาได้ โดยสามารถพิจารณาจากขั้นตอนการปฏิบัติของกฏนิคหกรรม เช่น ในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นพระภิกษุซึ่งไม่ใช่ผู้ปกครองสงฆ์รูปเดียวหรือหลายรูปซึ่งมีสังกัดวัดเดียวกัน ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด⁴ ตำแหน่ง

² อธิกรณ์ หมายถึง คดี เรื่องราว ปัญหาความยุ่งยาก ที่สงฆ์ต้องจัดการสะสางหรือดำเนินการทำให้สงบ

³ นิคหกรรม หมายถึง การลงโทษตามพระธรรมวินัย

⁴ กฏมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ลักษณะ 2 ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม

เจ้าอาวาสมีสถานะเป็นพระสังฆาธิการ เป็นพระผู้ปกครอง มีความใกล้ชิดกับผู้ถูกกล่าวหา อาจมีผลต่อการทำหน้าที่ผู้พิจารณาโดยสุจริตได้ อีกทั้งหากพิจารณาองค์คณะของคณะผู้พิจารณา เจ้าอาวาสยังคงถูกกำหนดให้เป็นคณะผู้พิจารณา ซึ่งหากมีความประสงค์จะช่วยเหลือจำเลย ผู้เป็นพระผู้ใต้ปกครองของตน อาจโน้มน้าวให้คณะผู้พิจารณารูปอื่น ซึ่งอาจมีสายสัมพันธ์กันในระดับปกครองอยู่แล้วให้ดำเนินการช่วยเหลือให้พ้นผิดหรือถูกลงนิคมกรรมน้อยหรือเบากว่าความเป็นจริงได้ อีกทั้งกฎดังกล่าวยังไม่ให้สิทธิแก่ผู้กล่าวหาและจำเลยร้องคัดค้านคณะผู้พิจารณา หากคู่กรณีหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่ามีความไม่เหมาะสม ส่วนการลงนิคมกรรมของพระภิกษุผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ ผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณายังคงเป็นพระผู้ปกครองในระดับสูงขึ้นไปหนึ่งชั้น เช่น หากพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าคณะตำบล ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคมกรรมขั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาขั้นต้น ประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาดังที่กล่าวแล้วเช่นกัน เป็นต้น

ส่วนขั้นตอนการพิจารณาหากมีการกล่าวหาว่ามีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งละเมิดอธิกรณ์ พระภิกษุผู้มีอำนาจในการพิจารณาต้องพิจารณาว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือเป็นผู้เสียหายหรือไม่ และพิจารณาเงื่อนไขเพิ่มเติม ดังนี้

(1) ผู้กล่าวหากระทำการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิดข้อเท็จจริง รายละเอียดเกี่ยวกับเวลา สถานที่ เกี่ยวกับการกระทำนั้น ๆ รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง

(2) ต้องไม่ใช่เป็นเรื่องเก่าที่ไม่ได้คิดจะฟ้องมาแต่เดิม

(3) ต้องไม่ใช่เรื่องที่มีควินิจฉัยหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจลงนิคมกรรมถึงที่สุดแล้ว และ

(4) ต้องไม่เป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลฝ่ายอาณาจักร

หากครบตามเงื่อนไขทั้งหมด ก็ให้พระผู้พิจารณาสั่งรับคำฟ้องนั้นไว้เพื่อพิจารณา หากบกพร่องจากลักษณะดังกล่าวข้างต้น ให้สั่งไม่รับคำฟ้องนั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้โจทก์ทราบ

ก่อนสั่งรับคำฟ้องหรือไม่รับคำฟ้อง พระผู้พิจารณาจะสอบถามโจทก์หรือให้ชี้แจงเรื่องใด ๆ ที่มีข้อสงสัยก็ได้และให้จดคำชี้แจงของโจทก์นั้นไว้ประกอบการพิจารณาด้วย หากพระภิกษุผู้พิจารณารับคำฟ้อง ต้องเรียกจำเลยมาเพื่อแจ้งให้ทราบและสอบถาม จดคำให้การและให้จำเลยลงชื่อในคำให้การนั้นด้วย หากจำเลยให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดหรือล่วงละเมิดพระวินัยตามที่ถูกกล่าวหาจริง พระภิกษุผู้พิจารณาก็มีอำนาจในการลงนิคมกรรมต่อพระภิกษุรูปนั้นได้ แต่หากพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาให้การปฏิเสธหรือรับสารภาพแต่น้อยกว่าที่ถูกฟ้อง พระภิกษุผู้พิจารณาต้องบันทึกข้อความแห่งการปฏิเสธหรือรับล่วงต้องอธิกรณ์แต่น้อยกว่า

ที่ถูกกล่าวหาว่านั้น แล้วนำส่งคณะผู้พิจารณาเพื่อดำเนินการไต่สวนและพิจารณาวินิจฉัยต่อไป⁵ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมฝ่ายอาณาจักรแล้ว เมื่อพบการกระทำผิดหรือผู้กระทำผิด ต้องมีการร้องทุกข์กล่าวโทษไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ทำการสืบสวน สอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานแล้ว จะส่งสำนวนให้อัยการพิจารณาเพื่อส่งฟ้อง⁶ ศาลจะพิจารณาและมีคำพิพากษาต่อไป แต่กระบวนการดังกล่าวทางฝ่ายพุทธจักร พระภิกษุผู้พิจารณามีอำนาจในการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุรูปนั้นทันที หากพระภิกษุถูกกล่าวหาว่าต้องอธิกรณ์ได้ให้การรับสารภาพตามข้อกล่าวหา นั้น โดยที่ไม่ต้องส่งฟ้องไปยังคณะผู้พิจารณา ทั้งนี้ เพราะกฏนิคหกรรมให้อำนาจพระภิกษุผู้พิจารณาสามารถทำหน้าที่ได้ทั้งพนักงานสืบสวน สอบสวน พนักงานอัยการ และผู้พิพากษา ซึ่งหากเปรียบเทียบกับทางฝ่ายอาณาจักรแล้วแม้จำเลยจะให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดจริง เจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการก็ไม่มีอำนาจในการพิพากษาลงโทษจำเลยได้

จากกระบวนการของกฏนิคหกรรมข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระภิกษุผู้พิจารณาเบื้องต้นและคณะผู้พิจารณาคือพระผู้ปกครองของผู้ต้องอธิกรณ์ ซึ่งอาจมีสายสัมพันธ์เสมือนบิดากับบุตร แม้จะอยู่ต่างวัด ต่างตำบลหรือต่างอำเภอ ก็ยังอาจเป็นที่คุ้นเคย เกื้อกูลและรับสมณะนิมนต์กันมาก่อน แม้จะมีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2561 ว่าด้วยโครงสร้างและที่มาของมหาเถรสมาคม แต่โครงสร้างดังกล่าวก็ยังไม่มิตบทบัญญัติที่เป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับการป้องกันหรือแก้ไขจุดอ่อนที่มีอยู่ตามกฎหมายเดิมได้และกฏนิคหกรรมยังคงมีผลใช้บังคับต่อไป จึงยังทำให้กระบวนการพิจารณาตั้งแต่ระดับพระผู้พิจารณาและองค์คณะผู้พิจารณา อาจมีความเอนเอียงถูกรอบงำด้วยอคติทั้ง 4⁷ กระบวนการดังกล่าวจึงไม่สามารถเป็นหลักประกันความบริสุทธิ์ และยุติธรรมได้

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมของพระสงฆ์ โดยการแก้ไขกฎหมายหรือตราพระราชบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาอธิกรณ์สงฆ์ กฎหมายฉบับดังกล่าวอาจกำหนดเกี่ยวกับองค์กรตุลาการสงฆ์ไว้ องค์การดังกล่าวต้องแยกจากการปกครองของมหาเถรสมาคม บริหารกิจการโดยคณะกรรมการตุลาการสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน คณะกรรมการตุลาการสงฆ์มีอำนาจพิจารณาโยกย้ายตุลาการสงฆ์ รวมถึงแยกพิจารณาสมณศักดิ์เป็นการเฉพาะจากมหาเถรสมาคม มีวิธีพิจารณาในการพิสูจน์ความผิดที่ชัดเจน โปร่งใส พระภิกษุผู้จะปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งตุลาการสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติพิเศษเกี่ยวกับคุณวุฒิ เช่น ต้องสำเร็จการศึกษาด้านนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์และการศึกษาทางด้าน

⁵ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ลักษณะ 3 การลงนิคหกรรม หมวด 1 วิธีปฏิบัติเบื้องต้น

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2559 มาตรา 2 (5)

⁷ อคติ หมายถึง ความลำเอียง มี 4 ประการ คือ (1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก (2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธเกลียด ไม่ชอบกัน (3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง (4) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักประกันถึงความรู้พื้นฐานของผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการสงฆ์ โดยอาจใช้กระบวนการพิจารณาระบบใดส่วน พระภิกษุผู้ที่จะดำรงตำแหน่งตุลาการสงฆ์ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรพิเศษ ตามที่คณะกรรมการตุลาการสงฆ์เห็นสมควรและจัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการสงฆ์ได้มีความรู้ ความสามารถอำนวยความสะดวกธรรมได้ ซึ่งวิธีพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดนั้นอาจมีความแตกต่างจากในสมัยพุทธกาล บางส่วน มีการผสมผสานกับวิธีการและเทคนิคในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะผู้ถูกกล่าวหาส่วนใหญ่ในปัจจุบันให้การปฏิเสธ กระบวนการพิสูจน์ความผิดจึงมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงอาจต้องอาศัยเทคนิคพิเศษหรือกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยเพื่อให้กระบวนการในการพิสูจน์ดังกล่าวมีความสมบูรณ์และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “อนุชานามิ ภิกขเว ราชนํ อนุวตติติ”⁸ กล่าวคือ อนุโลมให้คล้ายตามกฎหมายทางฝ่ายบ้านเมืองหรืออาณาจักรได้ อีกทั้งการคล้ายตามดังกล่าวก็เพื่อความดีงามของสงฆ์ ยังให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธาให้มีความเลื่อมใสศรัทธา ผู้ที่มีความศรัทธาอยู่แล้วก็ยิ่งมีความเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น⁹ พระอุปัชฌาย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่ให้กำเนิดชีวิตในสมณวิถี ผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่เป็นคณะผู้พิจารณาความผิดตามพระราชบัญญัติในปัจจุบันจะไม่ต้องคำครหาจากสังคม ว่าพิจารณาความผิดและลงนิคมกรรมโดยไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัย พระเถระสามารถดำรงตนอยู่ในสถานะแห่งบุคลลของเหล่าพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนได้ ทั้งนี้ กฎหมายอาจกำหนดให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการสงฆ์ ได้รับนิยัตติตามสมควรแก่ฐานานุรูป และคณะกรรมการตุลาการสงฆ์ต้องกำหนดวิธีปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการสงฆ์ว่าควรมีแนวปฏิบัติอย่างไร เพื่อป้องกันคำครหาและการเกิดระบบอุปถัมภ์ของตุลาการสงฆ์ให้มากที่สุด เช่น การห้ามรับสมณนิมนต์ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม

นอกจากนี้ อาจให้มีการจัดตั้งวัดสำหรับใช้เป็นที่ทำการและพิจารณาของตุลาการสงฆ์ ตั้งแต่ระดับภาคขึ้นไป ภาคละ 1 วัด¹⁰ สำหรับการพิจารณาชั้นต้น ระดับหนเป็นการพิจารณาอุทธรณ์และส่วนกลางเป็นการพิจารณาในชั้นฎีกา เป็นต้น ทั้งนี้ ในหนึ่งหนอาจมีการจัดตั้งวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมอย่างน้อย 1 แห่ง ไว้สำหรับเป็นที่พำนักของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่าละเมิดอธิกรณ์และคณะตุลาการสงฆ์พิจารณาแล้วว่าหากไม่มีการควบคุมอาจเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพยานหลักฐานทั้งพยานวัตถุและพยานบุคคล อันจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการพิจารณาของคณะตุลาการสงฆ์ได้ โดยอาจมีคำสั่งให้พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่าต้องอธิกรณ์ไปพำนักในสถานที่ดังกล่าวไว้ก่อน จนกว่ากระบวนการพิจารณาจะแล้วเสร็จ หากพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาเป็น

⁸ พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4 ภาค 1, หน้า 513.

⁹ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 1 ภาค 3, หน้า 221.

¹⁰ ภาค หมายถึง ภาคของการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ซึ่งต่างจากการแบ่งภาคทางฝ่ายอาณาจักร

พระสังฆาธิการ อาจมีบางกรณีที่มีความจำเป็นต้องดำเนินการด้านศาสนกิจหรือที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขทางกฎหมาย ก็ให้อยู่ในดุลพินิจของคณะตุลาการสงฆ์พิจารณาอนุโลมเป็นรายกรณีไป¹¹ สถานที่ดังกล่าวนี้อาจมีการกำหนดกฎหมายเพิ่มเติม ในกรณีที่พระสงฆ์ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดพระวินัยที่อาจมีความเกี่ยวพันความผิดทางอาญา หรือได้กระทำความผิดทางอาญาโดยตรง แต่ยังไม่ถึงที่สุด ในระหว่างการดำเนินการดังกล่าว อาจนำตัวพระภิกษุนั้นเข้าไปควบคุมในสถานที่ดังกล่าวจนกว่าคดีจะถึงที่สุด ทั้งนี้ เพราะหากในระหว่างที่มีการดำเนินคดีหรือพิจารณาในชั้นศาล มีการไม่ให้ประกันตัวและต้องควบคุมตัวในเรือนจำแล้ว ต้องบังคับให้พระภิกษุลาสิกขา ซึ่งมีความไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะการบังคับให้ละสมณเพศเทียบเท่ากับโทษประหารชีวิตในฝ่ายอาณาจักร จึงเปรียบเสมือนเป็นการประหารชีวิตทั้งเป็นในสมณวิถี แม้จะมีแนวปฏิบัติกรณีสมเด็จพระพุฒาจารย์ ครั้นดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) แต่ก็ได้เป็นบรรทัดฐานที่แน่นอนไม่ อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ที่ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” มาตรา 29 วรรคสาม ที่ว่า “การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี” ดังนั้น การคุมขังหรือการบังคับให้ลาสิกขาทั้งที่ไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้ได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหาจึงไม่เป็นธรรมกับพระภิกษุผู้มีพรรษายุกาลและอาจจะไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ แม้ว่าภายหลังศาลจะพิพากษายกฟ้องและสามารถที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุอีกครั้งได้ แต่ต้องกลับมาบวชใหม่ทั้งหมด พรรษาที่มีมาก่อนนั้นหายไปกับการบังคับให้ลาสิกขา เป็นต้น

คณะกรรมการตุลาการสงฆ์ อันมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีอำนาจออกกฎหมายหรือระเบียบว่าด้วยความประพฤติและการดูแลพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาของสถานพำนักดังกล่าว เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม บทความนี้เป็นเพียงการเสนอในส่วนที่เกี่ยวกับตุลาการสงฆ์เท่านั้น หากจะมีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ ควรมีการตรากฎหมายวิธีพิจารณาอิทธิธรรมสงฆ์ กำหนดวิธีการในการพิสูจน์ความผิด รวมถึงกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานด้านความยุติธรรมสงฆ์ให้มีความชัดเจน เช่น พระวินยาธิการ ตุลาการสงฆ์และหน่วยงานด้านการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาของตุลาการสงฆ์ รวมถึงอาจต้องมีมาตรการหรือกระบวนการในการกักขัง

¹¹ กรณีที่มีการดำเนินคดีเงินทอนวัดกับพระมหาเถรทรงสมณศักดิ์และศาลไม่อนุญาตให้ประกันตัว จึงจำต้องลาสิกขาหรือเปลี่ยนผ้ากาสาวพัสตร์ก่อนถูกควบคุมตัวในเรือนจำ ก็สามารถกำหนดในกฎหมายให้นำตัวมาควบคุมในสถานที่ดังกล่าวได้โดยไม่ต้องลาสิกขาบทก่อน เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่พระภิกษุผู้ถูกดำเนินคดีแต่ยังไม่ถึงที่สุด โดยไม่ต้องกลับมาบวชใหม่หรือสิ้นสมณศักดิ์โดยไม่เป็นธรรม

บุคคล เจื่อนใจที่จะเข้ามาอุปสมบทในพระศาสนา ให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยอาจแลกเปลี่ยนข้อมูลกับกระทรวงมหาดไทยหรือกระทรวงยุติธรรม การปฏิรูปดังกล่าวจะต้องมีตัวแทนของทุกภาคส่วนเข้าร่วม รวมถึงตัวแทนจากพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความรอบคอบมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพื่อยังศรัทธาปสาทะให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธานุศาสนิกชนอันจะพึงมีต่อพระสงฆ์และสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไป

4. บทสรุป

กระบวนการยุติธรรมสงฆ์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา ไม่สามารถเป็นหลักประกันถึงโปร่งใส และความเที่ยงธรรมบนพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัยได้ กฎนิคกรรมซึ่งเป็นเสมือนกฎหมายวิธีสบัญญัติได้กำหนดให้บุคคลคนเดียวกันดำรงตำแหน่งทั้งพระผู้ปกครองผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา โครงสร้างดังกล่าวไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นแก่พุทธศาสนิกชน จึงควรให้มีการแก้ไขหรือร่างกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสงฆ์ โดยเฉพาะโครงสร้างของคณะผู้พิจารณา ซึ่งทำหน้าที่เสมือนตุลาการหรือผู้พิพากษา ให้มีความเป็นอิสระและโปร่งใส ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ใด ๆ ให้มีความชัดเจนโปร่งใส แยกจากโครงสร้างทางการปกครองในปัจจุบัน เป็นองค์กรหรือหน่วยงานเฉพาะ มีการบริหารกิจการโดยคณะกรรมการตุลาการสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีการแยกพิจารณาสมณศักดิ์และถวายนิยัตินิตตามสมควรแก่ฐานานุรูป บุคคลที่จะดำรงตำแหน่งดังกล่าวควรมีคุณสมบัติจบการศึกษาทางด้านนิติศาสตร์หรือรัฐศาสตร์และสำเร็จการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักประกันถึงความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวิธีการในการพิจารณา ในเบื้องต้น อีกทั้งยังควรให้มีสถานที่สำหรับควบคุมพระภิกษุในระหว่างการพิจารณา ทั้งนี้ อาจรวมถึงคติความทางฝ่ายอาณาจักรด้วย เพื่อป้องกันการบังคับให้ลาสิกขา ก่อนคดีถึงที่สุดโดยไม่เป็นธรรม เพื่ออำนวยความสะดวก ยุติธรรม รักษาและส่งเสริมให้เกิดความศรัทธาต่อสถาบันสงฆ์ และพระพุทธศาสนาต่อไป

บรรณานุกรม

- พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4 ภาค 1
- พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 1 ภาค 3
- กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม
- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2559